

Ijan Makjuan

Mašine kao ja

S engleskog preveo
Vladimir D. Janković

Biblioteka
AVANTURA REČI

Urednik
Borislav Pantić

Naslov originala:
IAN McEWAN
MACHINES LIKE ME

Copyright © Ian McEwan 2019.

Copyright © 2019. za srpsko izdanje Čarobna knjiga

Dizajn korica:
Čarobna knjiga

ISBN 978-86-7702-672-1

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, prešampavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
2019.

Grejemu Mičisonu (1944–2018)

*Ali ne zaboravi, molim te, Zakon po kojem mi živimo,
Mi nismo stvorene da razumemo laž...*

Radjard Kipling, „Tajni život mašina”

Prvo poglavlje

Bilo je to ovaploćenje religijske čežnje, sveti gral nauke. Uzvišene su i niske bile naše ambicije – da mit o stvaranju pretočimo u stvarnost, da prisustvujemo rađanju ploda jedne čudovišne samozaljubljenosti. Onoga časa kad je to postalo izvodljivo, nije nam bilo druge nego da krenemo putem naših želja, a za posledice – ko mari. Da se izrazim blagorodnije, cilj nam je bio da pobegnemo od svoje smrtnosti, da Božanskom pokažemo svoj savršeni lik i da njime, čak, zamenimo lik božanski. Praktičnijim rečnikom govoreći, namera nam je bila da osmislimo poboljšanu, moderniju verziju nas samih, i da onda uživamo u radosti pronalaska, uzbuđeni sopstvenim umećem. I konačno se to desilo u jesen dvadesetog veka, prvi korak ka ispunjenju drevnog sna, početak jednog dugog učenja kroz koje ćemo shvatiti da je, koliko god mi komplikovani bili, koliko god greškama skloni i teški za opisivanje, čak i kad je reč o najjednostavnijim našim postupcima i vidovima postojanja, nas, takve kakvi smo, moguće i oponašati i nadmašiti. A ja sam u to vreme bio mlad čovek, u ranom sam uzrastu, željno, dočekaao tu prohladnu zoru.

Ali kliše o veštačkim ljudima bio je uspostavljen još pre nego što su se oni sami pojavili, i tako, kad se to najzad dogodilo, neki su bili razočarani onim što su videli. Mašta, poletnija od istorije, od tehnološkog napretka, već je bila izvela generalnu

probu te budućnosti prvo u knjigama, potom u filmovima i TV dramama, kao da će ljudi, glumci, koji hodaju tako s onim staklastim pogledom, lažnim pokretima glave i izvesnom ukočenošću u krstima, moći da nas pripreme za život s našim rođacima iz vremena budućeg.

Ja sam pripadao taboru optimista, blagosloven neočekivanim prilivom sredstava posle majčine smrti i prodaje porodične kuće, gde će, ispostavilo se, biti izgrađeni stanovi visoke tržišne vrednosti. Prvo istinski održivo proizvedeno ljudsko biće, verodostojno kako u pogledu inteligencije, tako i po spoljašnjem izgledu, uverljivim pokretima i promenama izraza lica, pušteno je u prodaju nekoliko dana pre nego što će folklandska operativna grupa krenuti u svoju beznadežnu misiju. Adam je koštao osamdeset šest hiljada funti. Iznajmljenim kombijem dopremio sam ga kući, u svoj neudobni stan u severnom Klapamu. Nesmotrena je bila ta moja odluka, ali na nju me je podstakla vest da je i ser Alanu Tjuringu, ratnom heroju i vodećem geniju digitalnog doba, isporučen isti model. On je verovatno želeo da ga odnese u laboratoriju i tamo rastavi na deliće da bi video kako funkcioniše.

Dvanaest iz prve serije ponelo je ime Adam, trinaest su bile Eve. Otrcano, da, svi su se povodom toga saglasili, ali s nespornim komercijalnim efektom. Budući da je sam pojam biološke rase nauka već bila odbacila, tih dvadeset petoro bili su dizajnirani tako da pokriju čitavu paletu etničkih varijeteta. Čule su se prvo glasine, a potom i žalbe, da se Arapin ni po čemu ne razlikuje od Jevrejina. Nasumično programiranje, kao i samo životno iskustvo, svima njima obezbediće punu slobodu u pogledu seksualnih opredeljenja. Već krajem prve nedelje,

sve Eve bile su rasprodate. Na ovlaštan pogled učinilo mi se da bi moj Adam mogao da prođe kao Turčin ili Grk. Imao je sedamdeset sedam kilograma, pa sam morao da zamolim komšinicu iz stana iznad mog, Mirandu, da mi pomogne da ga, na nosilima koja su bila uključena u cenu, prenesem od ulice do stana. I, kad su baterije počele da mu se pune, ja sam nama dvoma spremio kafu, a onda počeo da listam onlajn priručnik od četrismo sedamdeset stranica. Jezik je bio uglavnom jasan i precizan. Ali Adama su činili delovi napravljeni na raznim mestima i uputstva je tu i tamo krasio šarm nonsens pesme. „Na gornjoj strani B347k pronađite bezbrižni emotikon i izlaz iz matične ploče pa osenčite spektar promena raspoloženja.” I tako je on sad, dok mu je zaštitna ambalaža od kartona i polistirena ležala oko nogu, sedeo, go, za mojim majušnim trpezarijskim stolom, sklopljenih očiju, s crnim kablom koji je povezivao ulaznu tačku u njegovom pupku s utičnicom u zidu. Moraće da prođe šesnaest sati da se on dokraja napuni. Slede ažuriranje podataka i lične sklonosti. A meni je on bio potreban sad, odmah, kao i Mirandi. Poput revnosnih mladih roditelja, žudeli smo da čujemo njegove prve reči. U njegove grudi nije bio ugrađen zvučnik. Iz reklame u kojoj je sve vrcalo od uzbuđenja znali smo da on zvukove proizvodi dahom, jezikom, zubima i nepcem. Koža njegova, kao prava naoko, bila je već topla na dodir i meka kao detinja. Miranda je tvrdila da je videla kako trepće. Bio sam siguran da to što ona vidi potiče od vibracija podzemne železnice, koja tutnji tridesetak metara ispod nas, ali ništa nisam rekao.

Adam nije bio igračka za seks. Pa ipak, bio je sposoban za seksualni odnos, i raspolagao je funkcionalnom sluznicom,

zarad čijeg je održavanja morao da uzima pola litra vode dnevno. Dok je sedeo za tim stolom, primetio sam da nije obrezan, da je prilično obdaren, te da ima bujne, tamne stidne malje. Taj visokonapredni primerak veštačkog ljudskog bića verovatno je odražavao apetite svojih mlađanih tvoraca. Računalo se s tim da će Adami i Eve biti živahni.

Reklamirali su ga kao druženika, kao intelektualnog sparing-partnera, prijatelja i Katicu za sve, koja ume da pere sudove, sprema krevete i „misli”. Svaki trenutak svog postojanja, sve što čuje i vidi, beležio je i kasnije mogao da prizove. Još nije umeo da vozi automobil i nije smeo da pliva, da se tušira ili da izlazi na kišu bez kišobrana, kao ni da bez nadzora rukuje motornom testerom. Što se dometa tiče, zahvaljujući napretku na polju skladištenja električne energije, mogao je za dva sata, bez punjenja baterije, da pretrči sedamnaest kilometara, ili da, što je nekakav energetski ekvivalent, dvanaest dana razgovara s vama bez prekida. Radni vek bio mu je dvadeset godina. Bio je kompaktne građe, plećat, tamnopus, guste, začesljane crne kose; lice usko, s tek pomalo zakrivljenim nosom koji sluti na moćnu inteligenciju, misaonim, duboko usađenim očima i stisnutim usnama koje su, nama na oči, gubile prvobitan, žučkastobeli mrtvački ton, poprimajući punu, ljudsku boju, pri čemu se mogao steći utisak da se te usne u uglovima čak i pomalo opuštaju. Miranda je rekla da liči na „lučkog radnika s Bosfora”.

Pred nama je sedela vrhunska igračka, vekovni san, trijumf humanizma – ali humanistički anđeo smrti. Uzbudljiv preko svake mere, ali i takav da u vama budi osećanje frustriranosti. Teško je bilo čekati i samo tako gledati punih šesnaest sati. Smatrao sam da bi, za onaj novac koji sam posle ručka isplatio,

Adam već morao da bude napunjen i da odmah proradi. Bilo je pozno zimsko popodne. Napravio sam tost, popili smo još kafe. Miranda, doktorantkinja društvene istorije, reče tad da bi baš volela da je Meri Šeli, kao tinejdžerka, tu sad s nama i da može pomno da posmatra ne neko čudovište poput onog Frankenštajnovog, nego ovog naočitog, tamnoputog mladića koji upravo oživljava. Ja sam na to primetio da je oboma narečenima bila zajednička glad za životodavnom silom elektriciteta.

– I nama je – rekla je na to ona, kao da misli isključivo na sebe i mene, a ne na elektrohemijski naboj celokupnog ljudskog roda.

Njoj su bile dvadeset dve, bila je zrela za svoje godine, deset mlađa od mene. Gledano iz ove perspektive, nije se bogzna šta dešavalo među nama. Bili smo u cvetu mladosti. Ali ja sam smatrao da sam, u odnosu na nju, u drugoj životnoj fazi. Formalno obrazovanje bilo je daleko iza mene. Pretrpeo sam niz profesionalnih, finansijskih i ličnih neuspeha. Sebe sam video kao čoveka previše ogrubelog, previše ciničnog za jednu divnu mladu ženu kao što je Miranda. I mada je ona bila lepa, svetlosmeđe kose i izduženog, uskog lica, sa očima koje bi se često suzile kao od neke potisnute razdraganosti, i mada sam, kad me obuzme određeno raspoloženje, sav u čudu gledao u nju – rano sam odlučio da njenu ulogu ograničim na ulogu drage prijateljice iz komšiluka. Sretali smo se u holu zgrade, a njen stančić nalazio se tik iznad mog. Povremeno bismo zajedno popili kafu i onda razgovarali o muško-ženskim odnosima, politici i svemu ostalom. S nekom besprekornom neutralnošću, odavala je utisak osobe kojoj bi sve mogućnosti bile prihvatljive.

Za nju bi, činilo se, popodne provedeno u intimnom uživanju sa mnom imalo jednaku težinu kao i vreme provedeno u čednom, drugarskom ćaskanju. Bila je opuštena u mom društvu, i meni je draže bilo da mislim kako bi seks upropastio sve. Ostali smo dobri ortaci. Ali bilo je kod nje nečeg zavodljivo tajnovitog ili uzdržanog. Možda sam, i nesvestan toga, mesecima već bio zaljubljen u nju. I nesvestan toga? Kako sam se jedno izrazio!

Premda nerado, dogovorili smo se da privremeno ostavimo i Adama, a i jedno drugo na miru. Miranda je trebalo da prisustvuje nekom seminaru, severno od reke, a mene je čekalo pisanje imejlova. Početkom sedamdesetih, digitalna komunikacija odbacila je privid pogodnosti i postala kuluk svakidašnji. Isto se dogodilo i s vozovima koji idu još malo pa četiristo na sat – postali su prepuni i prljavi. Softver za prepoznavanje glasova, čudo iz pedesetih, odavno se pretvorio u mučenje, te su stanovnici čitavih zemalja sate i sate dnevno žrtvovali na samotne monologe. Interfejs mozga i mašine, divlji plod optimizma šezdesetih, sad već teško da je mogao da pobudi zanimanje kod deteta. Nešto za šta su po ceo vikend umeli da stoje u redu ljudima bi pola godine kasnije bilo zanimljivo koliko i čarape koje nose na nogama. Kaciga za unapređenje saznavnih sposobnosti, frižideri koji govore i imaju čulo mirisa? I oni prođoše kao i kompjuterski miš, filofaks, električni kuhinjski nož, set za fondit. Budućnost je neprestano navirala. Naše nove-novcite igračke počele bi da rđaju još pre nego što bismo ih doneli kući, a život je tekao dalje, manje-više kao i dotad.

Hoće li i Adam jednog dana postati gnjavaža? Nije lako diktirati mejlove dok vas, kao kupca, grize savest zbog troška. Neminovno je, naravno, da će nas drugi ljudi, drugi umovi i